

Noen betraktninger omkring en liten stats
problemer i Europa i dag.

Statsminister Einar Gerhardsens tale i Kiel
torsdag 26. juni 1958.

Nasjonale strömninger har gjort seg gjeldende med stor styrke i Europa i det 19. og 20. århundre. Kravet om at de statspolitiske og nasjonale grensene skulle falle sammen, ble kjempet gjennom av folk etter folk. I den ikke-kommunistiske delen av Europa er det i dag hele 18 stater. Denne sterke oppsplitting skaper mange problemer i en tid da det kreves stadig større rom hvis de tekniske og økonomiske kreftene skal få utfolde seg rasjonelt. Det oppstår en brytning mellom de krefter som vil tilpasse seg den nye situasjon, og de krefter som vil opprettholde de tradisjonelle grensesperringer, fordi de er redde for ellers å miste sin nasjonale individualitet. Dette gjelder ikke minst de små statene.

Også på det sikkerhetspolitiske område möter vi lignende problemer. En rasjonell ordning av Vest-Europas forsvar krever samvirke tvers over landegrensene, men mange stater er redd for enhver form for samordning som beskjerer den nasjonale suverenitet.

Skal jeg prøve å si noe mer konkret om disse forholdene, kan jeg bare gjøre det med utgangspunkt i mitt eget lands forhold. Med sine tre og en halv million mennesker er Norge riktignok et av de minste statssamfunn i Europa. Likevel byr det på typiske eksempler på en rekke av de problemene jeg nettopp har omtalt generelt.

I Norge er ^{holdningen til disse problemer} /preget av at landet så relativt sent vant full nasjonal uavhengighet. Det skjedde først i 1905. Men forut for det gikk hundre års kamp. Det som særpreget den, var at den samtidig var en kamp for full nasjonal uavhengighet og for fullt folkestyre. I den norske frihetskampens tradisjoner er derfor nasjonale og demokratiske følelser knyttet nær sammen. De er ennå levende i det politiske liv.

Sett mot denne historiske bakgrunn virker det heller ikke overraskende at det norske folk våker strengt over sin nasjonale suverenitet, og at forslag til internasjonale ordninger som kan medføre begrensning av suvereniteten, på mange hold blir møtt med mistro. Avstanden til den nasjonale frihetskampens tid er ennå så kort. Kanskje først et yngre slektsledd, som kan se tingene i et lengre perspektiv, vil bli i stand til å vurdere suverenitetsbegrepet mer fornuftsmessig og uten de sterke følelsesmessige bindinger som i stor utstrekning preger den eldre generasjon.

Holdningen i Norge til FN og andre internasjonale samarbeidsorganer viser likevel en gledelig og rask vekst i forståelsen for at internasjonale organer bare kan gjøre en selvstendig innsats hvis de har selvstendig eksekutiv myndighet. Denne utvikling kan vi kanskje tydeligst iaktta hvis vi ser på norsk sikkerhetspolitikk.

Små staters forhold til de sikkerhetspolitiske problemer vil i regelen være sterkt preget av deres umiddelbare omgivelser. Til tross for visse interne motsetninger gjorde Skandinavia, hvor Norge hører hjemme, seg lenge fortjent til betegnelsen Europas fredelige hjørne. Her følte nöytralitetspolitikk som den mest nærliggende lösning. Den holdt også under den første verdenskrig. Mellomkrigstidens fælende forsök på å etablere en eller annen form for kollektiv sikkerhet fulgte Norge sammen med sine skandinaviske naboland på forsiktig avstand. De var alle medlemmer av Folkeforbundet, men de reserverte seg mot paktens militære bestemmelser da det begynte å se farlig ut. Og hver for seg mötte de den annen verdenskrig med nöytralitetspolitikk etter modell 1914 og den isolerte lösning av det nasjonale sikkerhetsproblem som dette betydde.

Men denne gangen holdt nöytralitetspolitikken ikke. Norge unngikk ikke krigen, og dens erfaringer kom nödvendigvis til å sette sitt preg på norsk etterkrigspolitikk. I første omgang satte vi vårt hóp til at det skulle være mulig å bygge ut FN til et effektivt internasjonalt tryggingsorgan. Men under inntrykket av den fare som syntes å true Vest-Europa, fant Norge at den tradisjonelle nöytralitetspolitikk

representerte en for stor risiko. Det nasjonale sikkerhetsproblemet måtte søkes løst på en måte som svarte til de maktpolitiske forhold i vår del av verden og i samsvar med vår demokratiske samfunnsform.

Den mest nærliggende løsning var et regionalt skandinavisk forsvarsforbund, og den ble først forsøkt. Av grunner som jeg her ikke skal komme inn på, lyktes det ikke å finne en ordning som var akseptabel for alle parter.

Stillet overfor valget mellom fortsatt isolert nøytralitetspolitikk og tilslutning til den vestlige forsvarsallianse, valgte den norske regjering å foreslå det siste alternativ og fikk tilslutning fra et overveldende flertall i nasjonalforsamlingen.

Jeg vil ikke legge skjul på at det i norsk offentlighet gjorde seg gjeldende sterk tvil og sterke hemninger mot å gi avkall på nøytraliteten - mistro til stormaktene er gjerne en ganske utbredt følelse i små land - men den betraktning slo hurtig gjennom at skullet tas, var det best å ta det helt ut og søke tilslutning til en forsvarsorganisasjon som var sterk nok til å by sine medlemmer tilnærmet sikkerhet og garantore vår politiske og kulturelle livsform.

For Norge var i såfall den nordatlantiske forsvarsallianse den eneste som kunne komme i betraktning. På grunnlag av de dype røtter som nøytralitetstradisjonen hadde i Norge, kan en si at det lyktes nesten forbausende hurtig å samle opinionen om den kurs som regjering og nasjonalforsamling hadde valgt. Visse brytninger kunne en nok merke i det politiske liv, og ennå fins det en meget begrenset opposisjon, men det nye grunnlag for norsk utenrikspolitikk som vår tilslutning til NATO representerte, er alminnelig akseptert.

Når tilslutningen til NATO så fort ble godtatt, skyldtes det kanskje i første omgang den sponte situasjon. Begivenheter som kupet i Tsjekkoslovakia, Berlin-blokaden og Korea-krigen skapte et internasjonalt klima der krigs-

frykt og følelse av militær maktesløshet var fremherskende faktorer, ikke minst med erfaringene fra krigen som bakgrunn. Men når NATO-politikken etterhånden fikk så sterkt feste, skyldtes det ikke minst at den hadde et perspektiv som pekte langt utover en vanlig militærallianse.

NATO-politikkens talsmenn i Norge - og får jeg i denne forbindelse særlig nevne utenriksminister Langes navn - fremhevet da også dette. Fremfor alt understreket de de muligheter som knytter seg til paktens paragraf 2. Som det vil huskes erklærer medlemsstatene her sin vilje til å bygge sin fredspolitikk på en styrkelse av sine fri institusjoner, og de forplikter seg til å søke å eliminere motsetninger i sin internasjonale økonomiske politikk gjennom et gjensidig økonomisk samarbeid. Fra norsk side har det i NATO stadig vært hevdet at denne paragraffen ikke må være et skuebröd, men grunnlaget for det økonomiske og politiske samarbeid som er et nødvendig komplement til det rent militære samarbeid. Bare på den måten kan NATO utvikles til et instrument for en konstruktiv fredspolitikk båret opp av et sterkt ideologisk fellesskap på demokratisk grunnlag. NATO's beste talsmenn i Norge har vært inspirert av den målsetting som fins i innledningen til paktens, der medlemslandene erklærer at "de er bestemt på å trygge sine folks frihet, felles arv og sivilisasjon, bygget på prinsippene om demokrati, individets frihet og rettsikkerhet".

Dette er en innstilling som finner gjenklang i et folk med så rotfestede demokratiske tradisjoner som det norske. Men la meg legge til : innad i NATO-landene kan en erklæring som denne bare ha moralsk slagkraft i den utstrekning borgerne i de enkelte land har en følelse av at den dekker en realitet. Og dens moralske vekt overfor utenverdenen vil helt avhenge av i hvilken grad NATO i sin politiske målsetting og i bruken av politiske virkemidler søker å leve opp til denne paktens ideale fordring. Skulle NATO svikte her, kan det vel tenkes at organisasjonen vil leve videre som en ren militærallianse og som et maktpolitisk forbund, men det vil være alvorlig fare for at den har utspilt sin rolle som et fritt forum der demo-

kratiske stater drøfter sine problemer og formulerer sin politikk ut fra et felles ideologisk grunnsyn.

Her taler småstats-moralisten vil De kanskje si. Det kan nok være. Jeg er fullt oppmerksom på at i de større landene med deres omfattende interesser og ofte meget kompliserte system av internasjonale forpliktelser vil betraktninger som denne lett bli tolket som moralsk selvgodhet fra folk som tilsynelatende lever opp til den ideale fordring, fordi livet aldri stiller dem på en alvorlig prøve. Likevel tror jeg de små statenes folk har en oppgave i å understreke betydningen av at vi alle streber etter det størst mulige samsvar mellom de politiske idealer vår felles organisasjon bekjenner seg til, og den faktiske politikk vi som organisasjon og som stat fører.

Ikke minst er dette viktig dersom en ønsker å øke de internasjonale organers myndighetsområde. Det første vilkår for at dette skal lykkes, er at de enkelte stater har tillit til den organisasjon hvis myndighet skal styrkes. Men i mange små stater er det en dypt rotfestet mistillit til overnasjonale organer. Bare positive erfaringer fra den praktiske politikk kan rydde bort denne mistillit.

På det økonomiske område må en si at det foreligger en rekke positive erfaringer. Marshall-planen og den virksomhet som er utøvet av Organisasjonen for Europeisk Økonomisk Samarbeid, har vært av meget stor betydning for hele Vest-Europa. Gjennom de ti år denne organisasjonen har virket, har den hele tiden vært fulgt med interesse og sympati i Norge. Den har hatt en betydelig goodwill i så å si alle kretser.

Også det regionale samarbeid som "De Seks" har innledet, vekker betydelig interesse i Norge. Det er stor forståelse for at det initiativ som her er tatt, kan innlede en ny æra i Europas historie. Størst inntrykk har det kanskje vakt at Frankrike og Tyskland, som så mange ganger har vært i konflikt med hverandre, nå ønsker et nært samarbeid seg i mellom.

Norge har vært aktivt med i forhandlingene om et europeisk frihandelsområde helt siden disse forhandlingene tok til for snart to år siden. Det er et utbredt ønske at et slikt frihandelsområde må bli opprettet, og i hvert fall er det praktisk talt enstemmighet om at Norge ikke kan stå utenfor frihandelsområdet dersom det blir opprettet. Det er neppe nødvendig å begrunne hvorfor et lite land trenger adgang til større markeder. Det må være tilstrekkelig å peke på at dette behovet øker med industrialiseringsgraden. I løpet av de siste tiår har det funnet sted en rivende industriell utvikling i Norge, som i stadig høyere grad fremtrer som et moderne industriland. Vi er derfor mer og mer kommet i den situasjon at den fortsatte økonomiske ekspansjon kan møte betydelige vansker om det ikke lykkes i hvert fall i noen grad å bryte ned de hindringer som verdenshandelen støter i mot.

Av dette følger at det er i norsk interesse å sikre en effektiv gjennomføring av frihandelsområdet. Vi er i mot alle bestemmelser som kan virke i retning av å gjøre "frihandelen" mer eller mindre illusorisk. Toll, kvantitative restriksjoner og andre handelshindringer bør oppheves ikke bare på papiret, men også reelt. Reglene for varenes opprinnelse bør være liberale. Betalingsproblemene må ordnes

på en tilfredsstillende måte, osv.

I Norge har vi sett med bekymring på at forhandlingene om frihandelsområdet har trukket i langdrag, og at det foreligger forslag som sterkt vil redusere betydningen av et slikt fellesmarked. Noen av disse forslagene ville sterkt ramme den norske eksport dersom de ble gjennomført. Dersom frihandelsområdet i det hele tatt ikke skulle bli gjennomført, ville det være en meget betenkelig utvikling. Vi ville da få et Vest-Europa som økonomisk sett var splittet. Dette kunne i det lange løp også få betydning for det utenrikspolitiske og militærpolitiske samarbeid.

Det er enda et forhold som i den siste tid har gitt grunn til bekymring. Vi har opplevd en internasjonal konjunkturavslapning som har gått ganske langt uten at det er gjennomført effektive tiltak. Det er åpenbart et sterkt behov for at de vestlige demokratier i fellesskap kan finne fram til en økonomisk politikk som på ny kan skape grunnlag for en tilfredsstillende ekspansjon. Norge har pekt på dette både innen Organisasjonen for Europeisk Økonomisk Samarbeid og innen Den økonomiske Kommissjon for Europa. Ansvaret ligger imidlertid først og fremst hos de større land, blant dem ikke minst Tyskland.

Det er en oppgave for oss alle å gjøre en innsats for å skape en mer progressiv økonomisk politikk i internasjonal målestokk. Vi trenger et effektivt samarbeid i Vest-Europa og mellom Vest-Europa og Nord-Amerika. Vi trenger en ny og betydelig ekspansjon. La oss håpe at vi i fellesskap kan klare å få dette til.

Jeg vil gjerne få lov til å si noen ord om det økonomiske samarbeid i Norden. Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige har alltid hatt et utstrakt samarbeid i mange spørsmål - både på det økonomiske og på andre områder. Det er en livlig kontakt mellom de nordiske regjeringer og mellom de enkelte fagdepartementer i alle mulige spørsmål. En rekke nordiske samarbeidskomitéer er opprettet, for eksempel for kulturelle spørsmål, samferdselsspørsmål, arbeidskraftsspørsmål osv. Næringsorganisasjonene i de enkelte land er gjerne til-

sluttet nordiske sammenslutninger. Alt dette har utviklet seg på naturlig grunnlag i løpet av en lang årrekke. Et særlig viktig skritt ble tatt for få år siden ved opprettelsen av Nordisk råd, som er en rådgivende parlamentarisk forsamling. Hvert lands nasjonalforsamling velger et visst antall representanter til Nordisk råd, og i Rådets forhandlinger deltar også regjeringsmedlemmer på lignende måte som det finner sted i den enkelte nasjonalforsamling. Nordisk råd holdt sitt første møte i 1953 og har senere hatt sesjon hvert år.

Det er grunn til å fremheve to viktige økonomiske saker som er gjennomført på nordisk basis etter krigen. De nasjonale flyselskaper i Danmark, Norge og Sverige er blitt sammensluttet i et nordisk selskap, Scandinavian Airlines System (SAS). Det er blitt et av verdens største flyselskaper. I 1954 opprettet Danmark, Finland, Norge og Sverige et felles arbeidsmarked. Det er nå mulig for eksempel for en nordmann når som helst uten pass og uten arbeidstillatelse å ta arbeid hvor som helst i de tre andre land. Ordningen har fungert utmerket og har vakt alminnelig tilfredshet.

Det spørsmål som nå er aktuelt, er om Norden skal organisere et langt mer vidtrekkende økonomisk samarbeid enn tidligere. På initiativ av Nordisk råd ble det for noen tid tilbake satt i gang et omfattende utredningsarbeid for å klarlegge mulighetene. En nordisk kommisjon av embetsmenn har stått for dette arbeidet, og den offentliggjorde sin hovedrapport i fjor höst. En tilleggsrapport, som blant annet skal klarlegge forholdet til det europeiske samarbeid, skal komme i år.

Planene slik de er utformet, går blant annet ut på opprettelse av en nordisk tollunion. En slik tollunion kan virkelig gjøres på langt kortere tid enn et europeisk frihandelsområde og skulle følgelig forholdsvis hurtig skape nye ekspansjonsmuligheter. Men de nordiske planer er slett ikke begrenset til et fellesmarked. Det foreligger forslag om utbygging av samarbeidet på forskningens og undervisningens område. Det er utarbeidet en plan for organisering av jern- og stålprodusentene i Norden. Det er også laget en plan for

en nordisk investeringsbank med en grunnkapital på 300 millioner dollar. Den har sitt forbilde i den internasjonale bank i Washington. De nordiske land har fra tidligere av et handelspolitisk samarbeid, og det er aktuelt å styrke også denne form for samarbeid.

Den grunntanke som ligger bak disse planene, er at Norden innenfor det videre europeiske fellesskap bør organisere et særlig intimt samarbeid. Om dette blir gjort, vil det på ingen måte stridé mot idéen om europeisk samarbeid. Norden vil i så fall organisere seg på lignende grunnlag som "De Seks" har valgt å gjøre. Det er imidlertid ikke samme tilslutning i Norge til den nordiske tollunion som til det europeiske frihandelsområde. /Jeg har valgt å omtale forholdvis utførlig mitt lands stilling til internasjonale samarbeidsorganer på det sikkerhetspolitiske og økonomiske område, fordi utviklingen på disse områder er kommet lengst. Men la meg til slutt understreke at Norge stadig ser det som et hovedmål i internasjonal politikk å gjøre FN til et effektivt organ for trygging av freden og for organiseringen av det fredelige samliv mellom folkene.

Vi befinner oss her i et grenseland der germanske, nordiske og slaviske folk har støtt sammen fra de eldste tider. Det er grenselandets skjebne ofte å bli et område der motsetninger tilspisses. Men det er også her den fredelige brytning og påvirkning mellom kulturkretser foregår. Det markerer motsetningen, men det prøver også å formidle en løsning av dem. Ikke minst dette siste er grensefolkets oppgave. Dets nasjonale bevissthet skal nok danne grensevollen mot det fremmede - for det er en plikt å verne om eget folks interesser og kulturverdier. Men på samme måte som ingeniören bygger demningen slik at den også blir en bro som forbinder, skal grensevollen også bygges slik at den kan utøve broens funksjon. Her er det grenselandets politikere har sine særlige oppgaver. Det avhenger meget av dem at vilkårene for en slik brobygging legges til rette.

Det er mitt inntrykk at myndighetene og folket her i Kiel ser det som en viktig oppgave å gjøre denne byen til et viktig sentrum for kulturell brobygging - ikke minst mellom Tyskland og Norden. Den lange rekke Kiel-uker forteller om det. Men forbindelsene går ikke bare til Norden. Da jeg nylig var gjest i den engelske byen Coventry, fortalte borgermesteren at Coventry og Kiel - begge hardt rammet av krigen - var vennskapsbyer. Initiativet var kommet herfra like etter krigens slutt. Det er noe nesten patetisk over dette at en av de hardest rammede tyske byene også er en av de første til å søke kontakt utover grensene. Det forteller noe gledelig om menneskenes evne til ikke å fortvile, men til i ulykken å søke inspirasjon og innsats til å hindre nye katastrofer. Det er noe løfterikt i slike spontane initiativer. Måtte den ånd som taler ut av disse vennskapsforbindelsene, prege forholdet mellom folkene! Da ville vi være kommet et godt stykke på vei med oppbyggingen av den tillit og den gjensidige forståelse som må danne grunnlaget for all virkelig fredspolitik.

Jeg takker byen Kiels myndigheter for at jeg har fått delta i dette kulturelle brobyggerstevne, og jeg ønsker byen og dens innbyggere fortsatt lykke og hell i det praktiske fredsarbeid de her har tatt opp.
